

CÜZCÂNÎ, Ebû İshak

dası yapmadığını ve dindarlığı ile tanındığını söylemektedir. Cüzcânî'nin Hz. Osman taraftarı olup Hz. Ali'nin aleyhinde bulunan nâsıbe*ye mensubiyetine dair bu ithamın haklı olmadığı anlaşılmaktadır. Onun Ahmed b. Hanbel ile olan yakınlığı, mektuplaşmaları, İbn Hanbel'in mektuplarını hadis rivayet ettiği minberden halka okuması da bunu göstermektedir. Aksi halde Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e beslediği sevgiyle tanınan ve *el-Müsened*'inde Hz. Ali'nin faziletlerine geniş yer veren Ahmed b. Hanbel'in Cüzcânî ile ilgilenmesini açıklamak mümkün değildir. Ebû Hanife'yi eleştirmesi sebebiyle (bk. *Ahvâlür-ricâl*, s. 75) Zâhid Kevserî'nin ona ve dolayısıyla İbn Ebû Hâtim'e yönelttiği tenkitlerin de hissî olduğu anlaşılmaktadır (*Te'nübül-Haftib*, s. 168).

Rivayetleri Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin sünenlerinde yer alan Cüzcânî, 259 yılı Zilkade başlarında (Eylül 873) Dimaşk'ta vefat etti.

Eserleri. Cüzcânî'nin günümüze ulaşabilen eserleri şunlardır: 1. *Ahvâlür-ricâl*. Eser muhtelif kaynaklarda *el-Cerh ve't-ta'dil* ve *Kitâbü'd-Đu'atâ'* adlarıyla da geçmektedir. Bazı kaynaklarda *eş-Şecere fi ahvâli'r-ricâl* şeklinde zikredilmekteyse de (bk. Sezgin, I, 135) eserin nâşiri olan Subhî el-Bedrî es-Sâmerâî, Zâhiriyye Kütüphanesi'ndeki (Hadis, nr. 349) yegâne nüshasının ikinci kısmı üzerinde müstensih hattından başka bir yazıyla yazılmış olan "eş-şecere" ibaresinin yanlış olarak kaydedildiği kanaatinde. *Ahvâlür-ricâl* Beyrut'ta basılmıştır (1405/1985). Kitapta 388 râvi hakkında kısa değerlendirmeler bulunmaktadır. 2. *Emârâtü'n-nübüvve*. Eserden seçilmiş bir kısım Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Mecmua, nr. 104, vr. 162^a-169^a). 3. *el-Ebâfil*. Hadis tenkidine dair olan bu eserden seçilen küçük bir bölüm de Zâhiriyye Kütüphanesi'ndedir (Umumi, nr. 548, vr. 97^b-100^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Cüzcânî, *Ahvâlür-ricâl* (nşr. Subhî el-Bedrî es-Sâmerâî), Beyrut 1405/1985; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 148; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, Haydarâbâd 1402/1982, VIII, 81-82; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 361-362; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 167; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, II, 244-248; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, I, 549; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 170; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 31; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 181-183; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 167; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekml*, s. 127, not 1; Sezgin, GAS, I, 135; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 147; M. Zâhid el-Kevserî, *Te'nübül-Haftib*, Beyrut 1401/1981, s. 167-168.

İSMAİL L. ÇAKAN

CÜZCÂNÎ, Ebû Süleymân

(أبو سليمان الجوزجاني)

Ebû Süleymân Mûsâ b. Süleymân
el-Cüzcânî el-Bağdâdî
(ö. 200/816 [?])

Hanefî fakihî.

Belh'in Cüzcân bölgesinden olup Bağdat'ta yetişti. Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin talebesi, Mualâ b. Mansûr'un ders arkadaşı idi. Hanefî mezhebinin temel kitaplarını bu hocalarından rivayet etti. Nitekim Şeybânî'nin *el-Aşl (el-Mebsût)* adlı eserinin nüshaları içinde en güvenilir olanı Cüzcânî'nin rivayet ettiği nüshadır. Bu hocalarından başka Abdullah b. Mübârek ve Amr b. Cüme'iden hadis rivayet eden Cüzcânî'den Ebû Hâtim er-Râzî, Kadî Ahmed b. Muhammed el-Birtî, Bişr b. Mûsâ el-Esedî ve Abdullah b. Hasan el-Hâşimî gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır. Halife Me'mûn'un kadılık teklifini, sinirli bir kişi olduğunu ve bundan dolayı kadılık yapmasının uygun olmayacağını ileri sürerek kabul etmedi. Cüzcânî takvâ sahibi, re'y yönü kuvvetli bir fakihîti. Ebû Hâtim er-Râzî onun hakkında "sadûk" ifadesini kullanır. Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşüne karşı çıkmış, hatta bu görüşü benimseyenleri tekfir etmiştir. 200'de (816) veya daha sonraki bir tarihte vefat etti.

Eserleri. İbnü'n-Nedîm Cüzcânî'nin eserini bulunmadığını, sadece Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin kitaplarını rivayet ettiğini belirtirken diğer kaynaklarda *es-Siyerü's-şagîr*, *Kitâbü's-Şalât*, *Kitâbü'r-Rehn* ve *Nevâdirü'l-fetâvâ* adlı eserleri yazdığı kaydedilir. Serahsî *el-Uşûl*'ünde Cüzcânî'nin *Nevâdirü'l-fetâvâ*'sından bahseder (I, 34). Taberî de *İhtilâfû'l-fukahâ'* da (meselâ bk. s. 25, 27, 33, 40, 44) Hanefîler'in görüşünü verirken çok defa bunu Cüzcânî'nin Muhammed eş-Şeybânî'den naklettiğine işaret eder ki bu nakilleri muhtemelen *Nevâdirü'l-fetâvâ*'dan yapmıştır (yazma nüshası için bk. Sezgin, I, 433). Kâtib Çelebi ona *Kitâbü'l-Hiyel* adlı bir eser isnat etmekteyse de (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1415) Cüzcânî'nin, aynı adlı bir kitabın Şeybânî tarafından yazıldığı hususuna itiraz ederken ileri sürdüğü gerekçeler (bk. Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 209) dikkate alındığında kendisinin böyle bir eser yazmış olması şüpheli görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *İhtilâfû'l-fukahâ'*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), s. 25, 27, 33, 40, 44, 56, 62, 64 vd.; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 145; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 259; Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe*, Haydarâbâd 1394/1974, s. 154; Hatîb, *Târhu Bağdâd*, XIII, 36-37; Serahsî, *el-Uşûl*, I, 34; a.mlf., *el-Mebsût*, XXX, 209; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ'*, X, 194; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, III, 492, 518-519; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 74-75; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1415, 1581; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, Beyrut, ts. (Dârü İhyâi't-türâsi'l-Arabî), I, 17; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 216; Brockelmann, *GAL*, I, 180; *Suppl.*, I, 291-292; *İzâhu'l-meknân*, II, 33, 681; *Hedy-yetü'l-'ârifîn*, II, 477; Sezgin, *GAS*, I, 433.

ABDÜLKADİR ŞENER

CÜZCÂNÎ, Minhâc-ı Sirâc

(منهاج سراج الجوزجاني)

Ebû Amr Minhâcüddîn Os mân
b. Sirâciddîn Muhammed el-Cüzcânî
(ö. 664/1266'dan sonra)

Tabakât-ı Nâsiri adlı eseriyile
meşhur olan tarihçi, âlim ve edip.

589'da (1193) Fîrûzkûh'ta doğdu. Daha çok Minhâc-ı Sirâc adıyla tanınır. İlim ve edebiyatla meşgul bir aileye mensup olan müellifin babası Sirâceddin de o dönemin önde gelen âlimlerindendi. Babasının Gurlu hükümdarları Muizzüddin Muhammed b. Sâm ve Bahâeddin Sâm zamanında önemli devlet hizmetlerinde bulunması sebebiyle aile fertleri de büyük itibar görüyorlardı. Cüzcânî çocukluğunu Sultan Gıyâseddin Muhammed b. Sâm'ın kızı Mâh-ı Mülk Hatun'un yanında sarayda geçirdi ve onun tarafından yetiştirildi. 1225 yılında Nimrûz'da hüküm süren Melik Tâceddin Yinal Tegin'e elçi olarak gönderildi. 1226'da Uc'da hüküm süren Emîr Nâsirüddin Kabâce tarafından Hindistan'da kurulmuş eski eğitim müesseselerinden biri olan Medrese-i Frûzî'nin reisliğine tayin edildi. 1228'de Delhi Memlûk Sultanı Şemseddin İltutmış (İletmiş) Cüzcânî'yi Delhi'deki en yüksek hukukî ve dinî müesseselerin başına getirdi. Bütün devlet erkânı onun burada verdiği derslere devam ederlerdi. Delhi Memlûk Sultanı Muizzüddin Behram Şah tarafından kâdilkudât tayin edilen Cüzcânî Delhi'deki karışıklıklardan rahatsız olarak 640'ta (1242-43) Bengal'deki Leknevî şehrine gitti. Ancak orada umduğunu bulamadı ve iki yıl sonra Delhi'ye geri döndü. Guvâliyâr'da bir müddet kadılık yaptı ve daha sonra İltutmış'ın oğlu Sultan I. Nâsirüddin Mahmud Şah (1246-1266) adına yaptırıl-